

TIBORI SZABÓ ZOLTÁN

AMIT AZ ELŐTTÜNK JÁRÓK RÁNK HAGYTA

A remélt hazai demokratikus társadalom-építés hajnalán Erdélyben is elég széles körben felmerült a kérdés: intézmény-alapítás tekintetében nyúljunk-e vissza valamilyen két világháború közötti hagyományhoz, vagy pedig e tekintetben valamilyen teljesen új koncepcióra építsünk. Kolozsváron sem volt ez másképp, és ebben a keretben, a decemberi népfelkelés első napjaiban útjára indított új napilap, a *Szabadság* több szerkesztője és Kolozsvár több jeles értelmiségije 1991 tavaszán úgy döntött, hogy a romániai magyar kisebbségi lét első időszakának egyik fontos intézményét kellene életre kelteni, és annak hagyományait kellene folytatnunk. Ez az intézmény a Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet volt, amelyet az 1920-as impériumváltás idején az erdélyi magyarság széles összefogással hozott létre, és amely a következő két évtized során a legnagyobb erdélyi kiadóvá és nyomdavállalattá vált. Alapítói az intézményt az első világháború után az anyaországtól elszakadt, Erdélyben maradt magyarok tájékoztatása, nevelése és önszervezése alappilléreinek képzelték el, amely a közösség megmaradása, gyarapodása, művelése és önazonosságának megőrzése érdekében tevékenykedjék.

A Minerva 1920 és 1948 között nagyszerű munkát végzett. A műintézet által kiadott saját könyvek példányszáma jóval meghaladta a kétmilliót, az összes kinyomtatott köteté pedig ötmillióra tehető. Ugyanebben az időszakban a

A Minerva utóbbi csaknem három évtizedes tevékenységének a harmadik részét szintén az erdélyi sors tette feladatunkká. Ez a sokasodó és az esetek nagy többségében szétszóródásra és elkallódásra ítélt erdélyi hagyományok összegyűjtése, rendezése, kutathatóvá tétele és tudományos feldolgozása volt.

Minerva mintegy harmincötmillió folyóirat- és újságpéldányt adott ki és/vagy nyomtatott, és ebből a példányszámból a saját kiadványai több mint tizenötmilliót jelentettek. És ha ehhez hozzászámítjuk a Minerva által végzett jelentős irodalom- és művészetszervezési munkát, illetve a megfigyelt tanügytámogatási és népművelési tevékenységét, népkönyvtárak alapítását is beleértve, megalapozottan állíthatjuk, hogy az erdélyi magyarságnak ez a jelentős intézménye a magyar oktatás, sajtó, irodalom, tudomány, ismeretterjesztés és művészet fejlődéséhez kiemelkedő mértékben járult hozzá.

A második világháború után hatalomra jutott szovjet típusú rendszernek a következő több mint négy évtized során sikerült azonban a Minerva emlékeztét is szinte teljes mértékben kitörölni az erdélyi magyarok emlékezetéből. Kötetek sora jelent meg azokban az évtizedekben is a *Pásztortűzről*, az *Erdélyi Helikonról* és a Minerva által eltartott megannyi szellemi műhely tevékenységéről, de magára a Minervára 1990-ben az erdélyi értelmiség nagy többsége is már csak nyomdaként emlékezett. Ilyen körülmények között az 1991 augusztusában Minerva Művelődési Egyesület névvel újraalakult és 1992-ben jogilag is bejegyzett intézmény mögött már nem állott az a közösségi erő, amelyet elődje a háta mögött tudott. Az újabb építkezési korszak így jóval lassúbbnak és nehezebbnek bizonyult.

Ma, 2021-ben, évszázaddal a Minerva-alapítás után, ha visszatekintünk a megtett útra, elmondhatjuk, hogy az 1992-es újraalapítástól 29 év telt el: eggyel több, mint az a 28 esztendő, amely 1920-as alapításától egészen 1948-as államosításáig a régi Minervának megadatott. Ha a régi Minerva megalapítása után három évvel, 1923-ban már belvárosi telket vásárolhatott, az újraalapítást követően a Minervának tizenhét évre volt szüksége ahhoz, hogy a Jókai utcában saját székházat szerezzen, a szárhegyi Lázár grófok egykori reprezentatív kolozsvári házát, e történelmi család leszármazottjainak segítségével és jóindulatából. S ha a régi Minerva a telekvásárlást követő esztendőben fel is építette emeletes székházát (ma is áll, a Brassai utca 7. szám alatti épület), nekünk tíz esztendőre volt szükségünk ahhoz, hogy a teljesen lelakott és tönkretett Lázár-házat rendbe szedjük, és abban a Kolozsvári Magyar Média, Tudományos és Kulturális Központot létrehozzuk. Úgy, hogy közben a Minerva Művelődési Egyesület folytatta az elődje által megkezdett munkát: kiadta a kolozsvári magyar napilapot, a *Szabadságot*, továbbá sok olyan kötetet, amely valamilyen módon kapcsolódott a Minerva sajtó-, irodalom-, művelődés- és művészetközpontú tevékenységéhez, és rendszeressé tette székházában a fotó- és képzőművészeti kiállításokat, könyvbemutatókat és tudományos rendezvényeket.

Mindezekről a kolozsvári és az erdélyi magyar közvélemény a különböző híradások útján tudomást szerezhetett. Volt azonban az újraalapított Minervának egy sor másik feladata is.

Gondolok itt elsősorban a régi Minerva ingatlanjainak visszaszerzésére, amely cseppet sem könnyű cselekvéssorozatának maradéktalan sikerében éppen az utóbbi hónapok történései nyomán reménykedhetünk. A restitúciós folyamatok keretében, 2008-ban sikerült ugyanis visszakapnunk a régi Minerva-ingatlanok közül az egyiket (a Brassai utca 5. szám és Dávid Ferenc utca 4. szám alattit), amelyet 2019-ben az Iskola Alapítványnak eladtunk, hogy a tranzakció ellenértékéből a Jókai utcai székház hiányzó részét is megszerezhessek, és a 2010-ben megkezdett felújítási munkálatokat befejezhessek.

A következő terület, amelyen cseppet sem jelentéktelen munkát sikerült kifejtenünk, a régi Minerva örökségének a kutatása volt, amelynek eredményeit *A kolozsvári Minerva története és bibliográfiája, 1920–1948* című, 2015-ben kiadott, Könczey Elemér nagyszerű könyvtervezői munkájának köszönhetően remek kivitelű kötetben tettük közzé.

A Minerva utóbbi csaknem három évtizedes tevékenységének a harmadik részét szintén az erdélyi sors tette feladatunkká. Ez a sokasodó és az esetek nagy többségében szétszóródásra és elkallódásra ítélt erdélyi hagyatékok összegyűjtése, rendezése, kutathatóvá tétele és tudományos feldolgozása volt.

Ennek a tevékenységcsoportnak a keretében sikerült a régi Minerva mintegy háromezer kiadványa közül több százat adományokból begyűjtenünk, illetve megvásárolnunk, és e gyűjtemény köré egy új média-, kommunikáció-, társadalom- és művelődéstudományi szakkönyvtárat létrehoznunk, amelyet ma már egyetemeink diákjai, oktatói és kutatói rendszeresen látogatnak. Létrehozásában jelentős segítséget kaptunk olyan médiaszakos egyetemi oktatóktól, mint Cseke Péter, Szabó Zsolt, Gyórfy Gábor és Vallasek Júlia.

Az elveszéstől megmentettük és a Képzőművészeti és Formatervezési Akadémia két jeles oktatójának, Miklósi Dénesnek és Răzvan Antonnak a szakmai irányításával, több egyetemi szak hallgatóinak a közreműködésével feldolgoztuk és digitális formában az interneten közzétettük a kolozsvári *Igazság* magyar nyelvű és a *Făclia* román nyelvű napilapok fotóriporterei által 1960 és 1990 között készített fotókat. A <http://www.photoarchive.minerva.org.ro/> címen elérhető gyűjtemény mintegy 35 ezer felvételére alapozva 2016-ban kiadtuk *A kolozsvári Minerva sajtófotó-archívuma* című háromnyelvű (magyar, román és angol) kötetet, amely az archívum számtalan felvétele mellett a feldolgozási folyamatban részt vevők tudományos tanulmányait is tartalmazza.

A Minerva Archívumot 2010-ben hoztuk létre. Az első hagyatékként, amelyet rendeznünk kellett, volt kollégánké, László Ferenc sportújságíróé volt, aki hatvan éven keresztül hihetetlen dinamizmussal és nagyszerű tehetséggel írt sportról magyar nyelven Kolozsváron, és akinek a hagyatékát családja bízta ránk. A László Ferenc-hagyatékkörül, többnyire lelkes sportolók adományaiból sportrelikvia-gyűjteményünk is kialakult, amelynek szakszerű rendszerezésében és feldolgozásában Killyéni András egyetemi oktatótól és szakírótól kaptunk segítséget.

A későbbiekben egyre több újságíró, író, művész és tudós hagyatéka került a Minerva Archívum birtokába. Itt őrizzük például a néhai bukaresti *Romániai Magyar Szó/Előre*, illetve a kolozsvári *Igazság* című napilapok könyvtárait és archívumait, az említett bukaresti napilap fényképtárházát, Nagy György sajtógyűjteményét, a nemrég tragikus körülmények között New Yorkban elhunyt Deák Ferenc fotóriporter teljes hagyatékát, Nagy Károly ritka kordokumentumokból álló adományát, a Benczédi Sándor által készített Janovics Jenő-mellszobrot, Kiss János újságíró, író és szobrász kéziratait, leveleit és művészi alkotásait, Balaskó Nándor Portugáliában világhírűvé vált szobrászművész erdélyi pályafutását dokumentáló irathagyatékot, Brósz Irma festőművész feljegyzéseit és dokumentumgyűjteményét, Gy. Szabó Béla grafikusművész levelezésének jelentős részét, Vetró Artúr szobrászművész írott, illetve fényképhagyatékát, továbbá grafikáinak egy részét és a Fekete Mihály színművészt ábrázoló büsztjét, Fischer István neves operatőr és filmrendező munkáit és írott hagyatékát. Külön meg kell említenünk Muzsnay Árpád neves szatmárnémeti újságíró sokezer sajtóterméket tartalmazó gyűjteményét, amelynek megőrzését és hasznosítását ránk bízta.

Folyamatban van a Kántor Lajos könyveinek, egyéb publikációinak, kéziratainak, levelezésének és művészeti hagyatéka egy töredékének átvétele a Minerva Archívumba, a nagyszerű író és irodalomtörténész két fia, Kántor László filmrendező és dr. Kántor István orvos adományozási döntése nyomán. Szintén a Minervához kerülnek majd Gáll Ernő egyetemi tanár és *Korunk*-főszerkesztő könyvei, özvegyének, Gáll Évának az akaratából.

Szintén a történelmünket dokumentálják azok a hagyatékok, amelyek nagyrészt szintén a Minerva tulajdonát képezik, és amelyeket jellegüknél fogva a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Holokauszt- és Genocídiumtanulmányi Intézetében helyeztünk letétbe, hogy minél szélesebb körben kutathatóvá válhassanak. E létüknek köszönhetően az említett intézet archívuma ma már mintegy húszmillió digitális, továbbá több mint kétfélmillió mikrofilmezett dokumentumot tartalmaz elsősorban romániai, magyarországi, németországi, ukrainai és más állambeli levéltárak anyagaiból, továbbá több erdélyi túlélő és kortanú dokumentumhagyatékát. Ezek közül a legterjedelmesebbek a Cs. Gyimesi Éva irodalomtudósé, az Eisikovits Miksa zeneszerzőé, az Enyedi Sándor újságíróé, a Farkas László egykori *Korunk*-szerkesztőé, a Fischer István filmrendezőé, a már említett Gáll Ernő szociológus és filozófusé, az Izsák Sámuel orvos- és gyógyszerésztörténészé, a Puskás Lajos pedagógusé, a Kepes Rozália orvosé és az Erdélyi Párt egykori elnökéé, gróf Teleki Béláé.

Végül, de nem utolsósorban meg kell említenem, hogy az elmúlt években a Minerva Archívum egész sor erdélyi kiadványt digitalizált vagy pedig azok digitalizálásában segítkezett. Ennek a tevékenységnek köszönhetően az archívumban digitális formában elérhetők a legfontosabb erdélyi sajtókiadványok is, és nem csupán folyóiratokról és évkönyvekről, hanem heti- és napilapok egész soráról van szó, amelyek ezáltal a közösségünk számára szabadon kutathatóvá váltak.

Az eddig elvégzett munka és a további Minerva-ingatlanok belátható időn belüli remélt visszaszolgáltatása lehetővé tenné egy olyan muzeális és tudományos erdélyi intézmény létrehozását, amely a sajtó, az irodalmi, a művészeti és az általános társadalmi szempontból fontosnak minősülő hagyatékokat összegyűjtse, a jövő számára megőrizze, nyilvánosan bemutassa és kutathatóvá tegye. Ehhez azonban széles körű politikai, civil, illetve tudományos-szakmai összefogásra lesz szükségünk, amit reménykedünk, hogy sikerül elérnünk.